

DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS

KORUPCIJAS SKANDĀLU ĶĒDES REAKCIJA:

Rīgas domes ārkārtas vēlēšanas
2020. gada 29. augustā

Jānis Ikstens

Rīga, 2020. gada novembris

Rīgas domes atlaišanu lielā mērā izraisīja korupcijas skandāli, novedot pie ārkārtas vēlēšanām 2020. gada augustā. Ņemot vērā galvaspilsētas ekonomisko nozīmi un iedzīvotāju skaitu, šīm vēlēšanām ir īpaša nozīme divus gadus pirms nākošajām Saeimas vēlēšanām.

Sociāldemokrātiskās partijas "Saskaņa" pasivitāte un politisko līderu, nevis programmatisko nostādņu loma vēletāju atbalsta mobilizācijā varēja būt nozīmīgākie faktori, kas iespaidoja vēlēšanu rezultātus.

Iespaidīgu uzvaru vēlēšanās guva spēki, kas meta izaicinājumu galvaspilsētā valdošajai koalīcijai. Uzvaras cēloņi ir saistīti ne tikai ar vēletāju neapmierinātību ar korupciju, bet arī ar plašākiem partiju sistēmas faktoriem.

Rīga, kur mīt vairāk nekā 600 000 iedzīvotāju, ir ne tikai valsts lielākā pilsēta un galvaspilsēta, bet arī valsts ekonomiskais un politiskais centrs. "Saskaņa" kopā ar dažādiem partneriem ir valdījusi Rīgā kopš 2009. gada un guvusi atbalstu galvenokārt no austrumslāvu vēlētājiem.

KORUPCIJA UN DEFEKTĪVA LĪDERĪBA

Rīgas domes ārkārtas vēlēšanas kļuva par vairāku procesu rezultātu. Jau vairākus gadus plašsaziņas līdzekļi ziņoja par dažādiem aizdomīgiem vai pat noziedzīgiem darījumiem Rīgas domes uzņēmumos (Rīgas mikroautobusu pakalpojumu sniedzēju maksājumi Latvijas Apvienoto biedru arodbiedrībai; "nanoūdens" iegāde "Rīgas satiksmē"; šķietami fiktīva nodarbinātība "Rīgas namu pārvaldniekā; kukuļošana Rīgas Centrāltirgū; Rīgas domes līdzekļu novirzīšana politiskiem mērķiem u.c.). RD politiskā vadība centās norobežoties no tiem, savukārt tiesībsargājošo institūciju darbība nevainojās ar ātriem rezultātiem, kas neairoja sabiedrības pārliecību par RD struktūru nevainojamu funkcionēšanu.

Par šķietami lielāko korupcijas skandālu Rīgā pēdējo gadu laikā kļuva pašvaldības transporta uzņēmuma "Rīgas satiksme" vadītāja Leona Bemhena, vairāku citu šī uzņēmuma darbinieku, kā arī ietekmīgā uzņēmēja Māra Martinsona aizturēšana 2018. gada decembrī. Viņi tika turēti aizdomās par amatpersonu kukuļošānu un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu 2013.-2016. gadā. Šo kriminālprocesu no citiem skandāliem atšķīra ne tikai tā starptautiskā dimensija (kukuļošana tika saistīta ar autobusu un trolejbusu iegādi no Polijas uzņēmuma "Solaris Bus & Coach; izmeklēšanas darbībās bija iesaistīts arī Polijas pretkorupcijas dienests CBA), bet arī tas, ka Polijas uzņēmums sadarbojās ar izmeklētājiem Polijā. Turklāt šīs lietas ietvaros tika veikta kratīšana Rīgas mēra Nila Ušakova darba kabinetā un dzīvesvietā, kas netieši apstiprināja ziņu aģentūras LETA izplatīto KNAB informāciju, ka personu grupa nodrošināja kukuļu maksāšanu Rīgas domes un "Rīgas satiksmes" atbildīgām amatpersonām saistībā ar trim iepirkumiem.

Šis kriminālprocess ievadīja fundamentālas izmaiņas Rīgas domē. Dažas dienas pēc KNAB veiktajām aizturēšanām no amata atkāpās Rīgas domes priekšsēdētāja vietnieks Andris Ameriks (Gods Kalpot Rīgai; GKR). Atkāpjoties 2018. gada 17. decembrī, viņš uzsvēra, ka nekādi nav saistīts ar nelikumībām "Rīgas satiksmē", taču apgalvoja, ka pamet savu amatu, lai mazinātu kaitējumu savai un savas partijas reputācijai. Jau nākošajā dienā pēc Amerika atkāpšanās par RD priekšsēdētāja vietnieku tika ievēlēts Oļegs Burovs (GKR).

Būtiskas pārmaiņas notika arī sociāldemokrātiskajā partijā "Saskaņa", kuras valde 2019. gada janvāra otrajā pusē vienprātīgi apstiprināja Vjačeslavu Dombrovski kā partijas saraksta līderi maijā gaidāmajās Eiropas Parlamenta (EP) vēlēšanās. Nedēļu vēlāk notika kratīšana Nila Ušakova dzīves un darba vietās, bet jau februāra beigās tika pieņemts lēmums par (1) "Saskaņas" un GKR kopīgu startu Eiropas Parlamenta vēlēšanās un (2) gan Nila Ušakova, gan Andra Amerika iekļaušanu kandidātu sarakstā. Kaut gan Ušakovs noliedza procesuālo

darbību ietekmi uz pēkšņo lēmumu startēt Eiropas Parlamentā vēlēšanās, politisko procesu vērotāji saistīja šo soli ar vēlmi iegūt EP deputāta imunitāti pret kriminālvajāšanu Latvijā.

Papildus triecienu pirms EP vēlēšanām deva vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs Juris Pūce, parakstot rīkojumu par Nila Ušakova atstādināšanu no Rīgas mēra amata, pamatojot to ar nolaidību un likumpārkāpumiem viņa rīcībā kopš 2017. gada¹. Tas jāva GKR pārstāvjiem iegūt formālu kontroli pār Rīgas mēra posteni. Vispirms par Rīgas domes priekšsēdētāja pienākumu izpildītāju kļuva Oļegs Burovs, tad maijā par jauno domes priekšsēdētāju tika ievēlēts Dainis Turlais, bet jau jūnijā, kad Turlais zaudēja amatu, Burovs atkal kļuva par RD priekšsēdētāja pienākumu izpildītāju. 2019. gada augustā Rīgas dome ievēlēja viņu par Rīgas mēru.

Nila Ušakova ievēlēšana EP un ar to saistītā attālināšanās no RD jautājumiem būtiski ietekmēja RD spēju funkcionēt. "Saskaņas" un GKR koalīcija vājinājās, četriem "Saskaņas" deputātiem atšķēloties no savas frakcijas un izveidojot jaunu politisko grupu, kas izvirzīja zināmas politiskas prasības. Tā rezultātā koalīcija zaudēja stabilu vairākumu RD, izraisot prātījumus par ārkārtas vēlēšanām Rīgā. Kaut gan vairākumu mēnešu garumā bijusi RD vairākuma koalīcija spēja vienoties turpmākai rīcībai, 2019. gada rudenī tam pienāca gals.

Jau kopš 2018. gada otrās puses aktuāls bija kļuvis jautājums par Rīgas atkritumu apsaimniekošanu. Rīgas dome Nila Ušakova vadībā bija izlēmusi uz 20 gadiem uzticēt atkritumu apsaimniekošanu akciju sabiedrībai "Tīrīga", radot spēcīgu monopolu un par aptuveni 40% paaugstinot atkritumu savākšanas tarifus pilsētā. Kaut gan Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija neiebilda šādam risinājumam, par šķērslī kļuva Konkurences padome (KP), kas pieprasīja pašvaldībai iesniegt plānu konkurences noteikumu ievērošanai nešķiroto un dalīto sadzīves atkritumu savākšanas un pārvaldīšanas tirgū. RD un KP strīda dēļ radās atkritumu nesavākšanas draudi, kuru dēļ Ministru kabinets 2019. gada 11. septembrī izšķīrās ieviest ārkārtas situāciju galvaspilsētā, lai risinātu sadzīves atkritumu krīzi, kura attīstījās paralēli domstarpībām RD koalīcijā un arvien plašāk izskanošajai domai par ārkārtas vēlēšanām Rīgā.

Atkārtoti izsludinātajā iepirkumā tika atrasts Konkurences padomi apmierinošs risinājums, taču tas prasīja ārkārtas situācijas pagarinājumu Rīgā. Paužot neapmierinātību ar šo situāciju, vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs Juris Pūce (Attīstībai/Par!; A/P) virzīja izskatīšanai valdībā likumprojektu par Rīgas domes pašreizējā sastāva atļaušanu un jaunu vēlēšanu izsludināšanu, ņemot vērā nespēju veikt likumā noteikto autonomo funkciju – sadzīves atkritumu apsaimniekošanas organizēšanu. Ministru kabinets atbalstīja šo priekšlikumu, neraugoties uz Valsts kancelejas paustajām šaubām par šīs ieceres juridiskā pamatojuma spēku.

¹ Ušakovs interpretēja šādu soli kā politisku atbilstību un pārsūdzēja ministra rīkojumu tiesā. Līdz šī ziņojuma sagatavošanas brīdim tiesa bija pieņēmusi Ušakovam nelabvēlīgu lēmumu, taču tas nebija stājies spēkā dēļ pārsūdzībām.

Arī partijas KPV LV ministri nepauda atbalstu šim priekšlikumam, jo nesaskatīja, ka dome netiek galā ar saviem pienākumiem. Līdzīga šaubas pauda arī Saeimas Juridiskais birojs.

Rīgas domes atļaišanai juridiski stabilāko pamatojumu radīja pati Rīgas dome, trīs reizes pēc kārtas nespējot sanākt uz sēdēm 2020. gada februārī. Tiek uzskatīts, ka tas kļuva iespējams, Rīgas mēram Oļegam Burovam vienojoties ar opozīcijas deputātiem par šādu taktiku. Minētais pavērsiens deva juridiski nediskutablu pamatu Saeimas lēmumam 13. februārī par Rīgas domes ārkārtas vēlēšanu izsludināšanu. Vienlaikus tas padziļināja konfliktu starp "Saskaņu" un GKR, kas bija iezīmējies jau kopš Nila Ušakova aiziešanas no RD.

VĒLĒŠANU ORGANIZĀCIJA

Atbilstoši Rīgas domes atļaišanas likumam jaunas vēlēšanas bija sarīkojamas 2 mēnešu laikā kopš likuma stāšanās spēkā. Turklāt domes jaunais sasaukums darbotos piecus gadus – līdz 2025. gada jūnijam, kad paredzētas nākošās kārtējās pašvaldību vēlēšanas. Šādu termiņu noteica grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā, kas stājās spēkā 2020. gada 20. februārī.

Tomēr COVID-19 izplatība un tās ietekmē izsludinātais ārkārtas stāvoklis Latvijā vērā ņemami ietekmēja vēlēšanu organizāciju. Sākotnēji ārkārtas vēlēšanām bija jānotiek aprīļa beigās. Epidemioloģisko faktoru ietekmē tās sākotnēji tika pārceltas uz 6. jūniju, tad – uz 29. augustu.

Par vēlēšanām atbildīgā Rīgas vēlēšanu komisija bija spiesta rīkot vēlēšanas sarežģītos apstākļos, kas prasīja papildus sagatavošanos gan personāla apmācības ziņā, gan iecirkņu aprīkojuma ziņā. Vēlēšanu organizācijai pietuvinātas personas norādīja arī uz novēlotu Centrālās vēlēšanu komisijas (CVK) rīcību – tikai 16 dienas pirms vēlēšanām tika apstiprināti ieteikumi COVID-19 infekcijas profilaksei 2020. gada RD vēlēšanās.

Zināmas problēmas radīja arī vairāk nekā sešsimt neapzīmogotu aploksņu atrašana triju vēlēšanu iecirkņu balsošanas urnās, kas sākotnēji raisīja baumas par apzinātu rīcību partijas "Saskaņa" interesēs, ko tikai stiprināja jau agrāk izskanējušā informācija par Rīgas vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja Jura Kokina dāsno atlīdzību uzņēmumā "Rīgas satiksme". Kaut gan šī atraduma dēļ lielākās partijas nevēlējās apstrīdēt vēlēšanu rezultātus, partijas "Jaunā saskaņa" pārstāvji iesniedza sūdzības tiesā, prasot veikt atkārtotas vēlēšanas tajos iecirkņos, kuros konstatētas neapzīmogotās aploksnes. Administratīvā apgabaltiesa uzdeva CVK pārskaitīt visas vēlēšanu zīmes tajos trīs iecirkņos, kur bija problēmas ar zīmogiem uz aploksnēm, aprēķinos iekļaujot arī tās aploksnes, kas bija atzītas par nederīgām. Tiesa, mandātu sadalījumu starp sarakstiem tas neizmainīja.

KANDIDĀTU SARAKSTI

Ārkārtas vēlēšanām tika iesniegti 15 kandidātu saraksti, kuros bija iekļauti 707 kandidāti. Viņu vidū teju 71% bija vīrieši,

bet kandidātu vidējais vecums bija 45,6 gadi. Teju 59% kandidātu norādīja, ka viņu tautība ir latvietis, tomēr 28% kandidātu atteicās norādīt savu tautību (kas ir tikai par pusotru procentpunktu vairāk nekā 2018. gada Saeimas vēlēšanās). Kandidāti ar augstāko izglītību veidoja vairāk nekā trīs ceturtdaļas no kopskaita (77,2%), un šāds īpatsvars ir visnotaļ salīdzināms ar to personu profilu, kas kandidēja Saeimas vēlēšanās 2018. gadā.

Ārkārtas vēlēšanās tika iesniegts par četriem kandidātu sarakstiem vairāk nekā 2017. gada pašvaldību vēlēšanās un par trim sarakstiem vairāk nekā 2013. gada vēlēšanās. Tā būtu uzvertama kā netieša norāde uz "Saskaņas" un tās kādreizējās sadarbības partneres GKR vājināšanos un jaunajām iespējām, ko šis process paver politiskajiem konkurentiem. Un tā varētu būt norāde uz vispārīgāku vēlmi pēc pārmaiņām.

Sarakstu veidošanā iztika bez lieliem pārsteigumiem. Nerautoties uz agrīniem paziņojumiem par ietekmīgāko opozīcijas partiju kopīga saraksta veidošanu, šī ideja cieta neveiksmi (līdzīgi 2017. gada pieredzei). Pašas partijas to skaidrojušas ar grūtībām vienoties par programmatiskiem jautājumiem un sarakstā iekļaujama personām. Tomēr neliela konsolidācija bija novērojama.

"Attīstībai"/Par!, kas jau ir triju partiju apvienība, vienojās par sadarbību ar partiju "Progresīvie". Organizāciju programmatiskās atšķirības un taktiskās domstarpības redzami neietekmēja kopīgo startu vēlēšanās.

Nacionālā apvienība izveidoja kopīgu sarakstu ar Latvijas Reģionu apvienību (LRA), turklāt paredzot, ka panākumu gadījumā vispirms LRA līderis Edvards Smiltēns ieņems vadošu amatu un tikai RD sasaukuma otrajā pusē viņu nomainītu NA pirmais numurs Einārs Cilinskis. Tiek lēsts, ka LRA startēs 2022. gada Saeimas vēlēšanās un, Smiltēnam kļūstot par parlamenta deputātu, dabiski atbrīvotos vakance RD.

Saraksta līdera maiņu piedzīvoja Jaunā konservatīvā partija. Ņemot vērā ārkārtas vēlēšanu sākotnējo datumu, JKP uzsāka priekšvēlēšanu cīņu labi pazīstamā Saeimas deputāta Jura Juraša vadībā. Taču vēlāk saraksta līdera loma tika uzticēta Lindai Ozolai. Pats Jurašs šīs izmaiņas saistīja ar COVID-19 pandēmiju un JKP līderes Jutas Strīķes nāvi.

Potenciāli tālejoša var izrādīties šķelšanās starp "Saskaņu" un GKR, katrai partijai startējot ar savu kandidātu sarakstu. Šāds lēmums izrietēja no pieaugošā saspīlējuma starp abām partijām pēc Nila Ušakova atcelšanas no amata, ko veicināja gan "Saskaņas" frakcijas šķelšanās Rīgas domē, gan GKR pārstāvju nespēja konsolidēt valdošo koalīciju un izveidot darboties spējīgu vairākumu RD, bet punktu pielika Oļega Burova atbalsts ārkārtas vēlēšanu rīkošanai. Šis atbalsts arī kalpoja kā vēl viens apliecinājums austrumslāvu vēlēšanu sašķeltībai, par viņu balsīm sacenšoties ne vien "Saskaņai" un GKR, bet arī Latvijas Krievu savienībai, partijai Alternative un "Jaunajai Saskaņai".

Jauna tendence bija Rīgas apkaimju aktīvistu mobilizēšanās vēlēšanās. 2019. gada nogalē vairāki apkaimju aktīvistu radī-

ja iniciatīvu "Rīgas līga", aicinot opozīcijas partijas vienoties par kopīgu vēlēšanu programmu un izveidot vienotu kandidātu sarakstu, kurā tiktu iekļauti apkaimju aktīvistu. Pēc tam, kad kopīgā saraksta ideja cieta neveiksmi, "Rīgas līgas" aktīvistu pieslēgās vairākām t.s. latviskajām partijām, zināmā mērā ietekmējot arī to priekšvēlēšanu programmas.

PRIEKŠVĒLĒŠANU PROGRAMMAS

Savās priekšvēlēšanu platformās "Saskaņa" un GKR izmantoja savus veikumus Rīgā un stiprās puses. Atbilstoši savam ideoloģiskajam profilam "Saskaņa" akcentēja sociālā atbalsta pasākumus un "starpnacionālā miera" ideju, iezīmējot tālāku atbalstu austrumslāvu identitātes interešu pasākumiem. Tāpat tika pieminēta pilsētvides uzlabošana, ielu remonts, kā arī atbalsts izglītības, veselības aizsardzības un mājokļu pilnveides pasākumiem. GKR izteikti akcentēja pilsētas ielu un tiltu sakārtošanu, izglītības iestāžu atbalstīšanu, pilsētvides uzlabošanu, taču atšķirībā no "Saskaņas" minēja konkrētus pasākumus, objektus un terminus. GKR arī akcentēja pilsētnieku lielāku iesaisti apkaimju dzīves kvalitātes uzlabošanā, atvēlot finansējumu apkaimju iedzīvotāju projektiem.

Partijas "Alternative" saraksta pirmajās vietās atradās politiķi, kas 2019. gadā atšķēlās no "Saskaņas" frakcijas Rīgas domē. Tas netraucēja partijai veidot visai kritisku skatījumu uz RD veikumu. Tomēr nozīmīgākās prioritātes maz atšķīrās no "Saskaņas" un GKR piedāvājumiem: ielu un iekšpagalmu remonts; sociālais atbalsts; austrumslāvu identitātes vajadzību apmierināšana. Lielāku uzsvāru "Alternative" lika uz bērniem un jauniešiem aktuālu jautājumu risināšanu, kā arī pieminēja korupcijas mazināšanu.

Opozīcijas partijas – "Attīstībai"/Par! un "Progresīvie", "Jaunā VIENOTĪBA", Nacionālā apvienība, Jaunā konservatīvā partija – piedāvāja programmas, kurās bija virkne kopīgu elementu. Tās vienbalsīgi un aktīvi solīja cīnīties ar korupciju un pilnveidot pašvaldības uzņēmumu pārvaldību, kas faktiski bija izraisījušas ārkārtas vēlēšanas. Citas kopīgās tēmas bija ielu un tiltu remonts, mājokļu (t.sk. īres dzīvokļu) attīstība un nekustamā īpašuma nodokļa samazināšana (vismaz noteiktām iedzīvotāju grupām), apkārtējās vides problēmu risināšana. Retāk vai vispārīgāk tika pieminēta apkaimju nozīmes palielināšana pilsētas attīstībā, sociālo problēmu un izglītības jautājumu risināšana. Unikālo priekšlikumu vidū būtu minama Lielrīgas koncepcija NA izpildījumā un starptautisku investīciju piesaistes komanda A/P platformā.

Latvijas Krievu savienība, kas nebija pārstāvēta Rīgas domē, asi kritizēja "Saskaņas" un GKR darbību, taču galveno uzmanību pievērsa austrumslāvu identitātes vajadzību risināšanai – krievu valodas lietošana saziņā ar pašvaldības institūcijām, mazākumtautību tradīcijām atbilstošu svētku atzīmēšana Rīgā, izglītības iestāžu darbība, maksimāli saglabājot mazākumtautību identitātes. Šos apsolījumus papildināja bezmaksas sabiedriskā transporta ieviešana, kā arī komunālo pakalpojumu pārvaldības uzlabošana un izmaksu samazināšana.

PRIEKŠVĒLĒŠANU KAMPAŅA

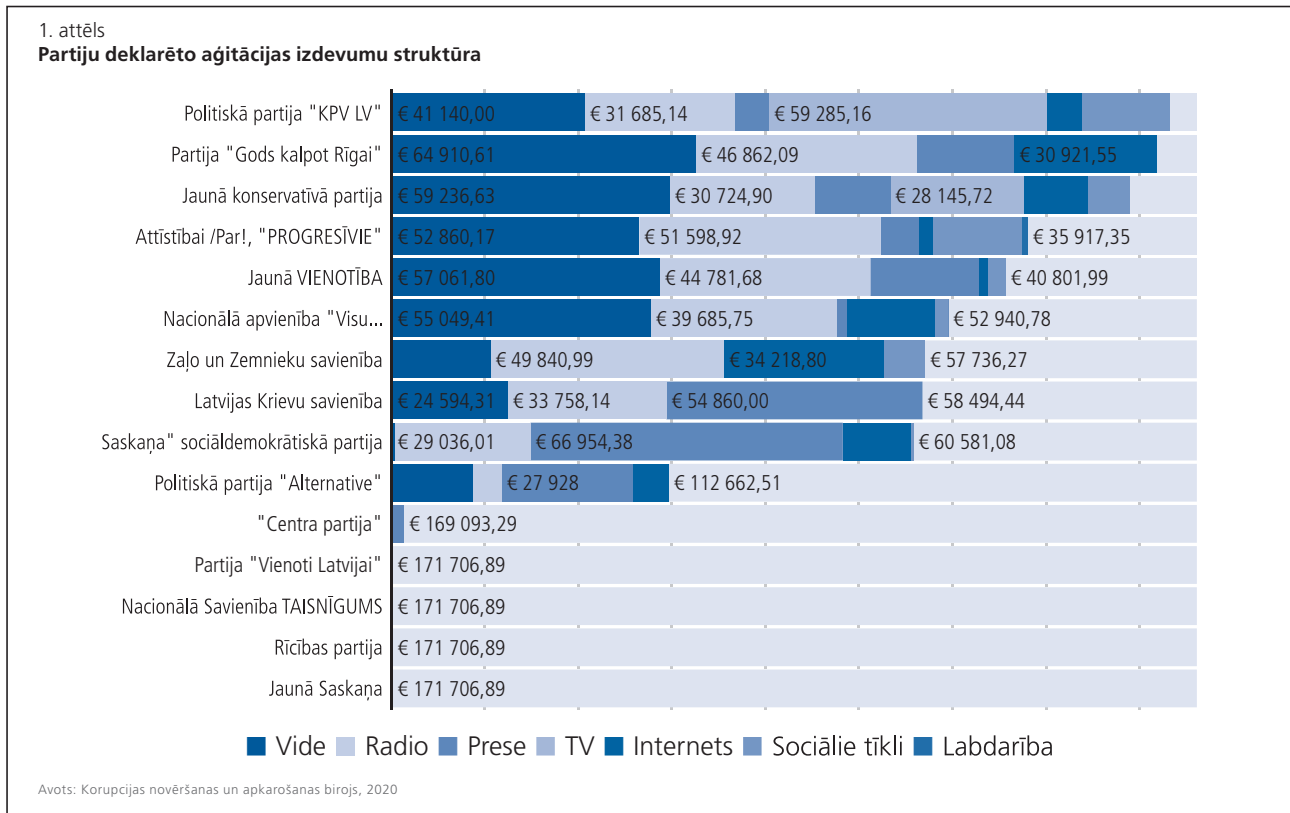
Priekšvēlēšanu kampaņa šajās vēlēšanās izvērtās negaidīti gara. Vēl pirms priekšvēlēšanu aģitācijas uzskaites perioda Attīstībai/Par! uzsāka pamanāmu publicitātes kampaņu, veidojot Rīgas mēra amata kandidāta Mārtiņa Staķa atpazīstamību un tēlu. Vēlāk līdzīgas aktivitātes uzsāka Jaunā konservatīvā partija, daudzīnot savu mēra kandidātu Juri Jurašu. Tomēr partijas bija spiestas uz laiku pārtraukt savas kampaņas sakarā ar vēlēšanu pārceļšanu uz 29. augustu.

Partiju pozicionējumus būtiski ietekmēja korupcijas skandāli Rīgas domē. Pilsētas vadībā ilgstoši bijušās partijas "Saskaņa" un GKR uzsvēra savu ieguldījumu Rīgas attīstībā, cenšoties norobežoties no daudzajiem kriminālprocesiem, ko tiesībsargājošās institūcijas bija uzsākušas par pašvaldības kapitālsabiedrību darbību. Savukārt citas partijas, īpaši jau tās, kas bija atradušās RD opozīcijā, nesaudzīgi kritizēja Rīgas pārvaldību un solīja cīnīties ar korupciju, kas tieši vai netieši tika saistīta ar Nila Ušakova darbības laiku. Zīmīgi, ka arī mazāk populārās austrumslāvu partijas akcentēja korupcijas problēmas. Savukārt partiju pozitīvais piedāvājums bija relatīvi vienkāršs un populārāko partiju platformas atšķīrās drīzāk niansēs (sk. sadaļu "Priekšvēlēšanu programmas") un līderos.

"Attīstībai"/Par! un "Progresīvo" saraksta galvgali bija Saeimas deputāts Mārtiņš Staķis, kura daudzveidīgais pozicionējums apvienojumā ar vērienīgu publicitāti nepārprotami norādīja uz apņēmību cīnīties par mēra amatu. "Jaunās VIENOTĪBAS" Vilnis Ķīsis bija pierādījis sevi jau 2017. gada vēlēšanās, sekmējot to, ka partija pārvarēja 5 procentu vēlēšanu barjeru, un krāja politisko pieredzi, turpinot visnotaļ aktīvu darbību RD opozīcijā. Kampaņā viņš pieteica sevi kā kompetentu līderi. Bijušā "Vienotības" politiķa Edvarda Smiltēna nonākšana Nacionālās apvienības un Latvijas Reģionu apvienības kopīgajā sarakstā varēja mulšināt svārstīgākos nacionālistus, taču viņa aktivitāte diskusijās papildināja apvienotā saraksta līdera Eināra Cilinska pieredzi pašvaldību darbības jautājumos. Dzīvīgi kampaņā startēja Zaļo un zemnieku savienības līderis Viktors Valainis, kurš vienlaikus bija arī Lielo pilsētu asociācijas izpilddirektors.

Tomēr ne visas partijas caur līderu izvēli sūtīja vēstījumu par nopietniem nolūkiem šajās vēlēšanās. Atgriežoties pie aktīvās kampaņošanas vasarā, JKP nomainīja savu mēra amata kandidātu, ņemot vērā procesus partijā. Taču tā bija viena no izvēlēm, kas netieši norādīja uz JKP atkāpšanos no ambīcijām uz Rīgas domes priekšsēdētāja posteni. Tas gan netraucēja Lindai Ozolai lietot agresīvu retoriku pret tuvākajiem politiskajiem konkurentiem (A/P, JV, NA) kampaņas izskaņā, kas liecināja arī par partijas bažām par iespēju pārvarēt 5 procentu barjeru.

Vēl lielākā mērā nopietno nodomu trūkums attiecās uz partiju "Saskaņa", kas par savu pirmo numuru izraudzījās mazpazīstamu inženieri Konstantīnu Čekušinu. Tiesa, viņš bija darbojies krievu skolu aizsardzības kustībā, un "Saskaņas" izvēle drīzāk norādīja uz vēlmi konkurēt ar Latvijas Krievu savienību

par austrumslāvu vēlēšanu radikālāko daļu, nepieļaujot tās pārstāvju nonākšanu Rīgas domē. Uz "Saskaņas" faktisko kūttrumu norāda arī partijas priekšvēlēšanu tēriņi.

Politisko partiju sniegtā informācija rāda, ka pieci no 15 iesniegtajiem sarakstiem praktiski nav veikuši apmaksātu politisko aģitāciju, un to publiskā redzamība ir uzskatāma par niecīgu. Trīs partijas – KPV LV, GKR un JKP – pietuvojās tēriņu ierobežojuma griestiem, savukārt vēl seši saraksti tērējuši starp 110 un 135 tūkstošiem eiro. Zīmīgi, ka "Saskaņa", kas bieži vien bijusi lielāko tērētāju vidū, šoreiz aģitācijai atvēlējusi mazāko summu starp sarakstiem, kam bija reālas izredzes panākt savu pārstāvju ievēlēšanu RD. Turklāt tās mediju stratēģija atšķīrās no konkurentu stratēģijām, liekot uzvaru uz presi un radio, taču teju pilnībā atsakoties no vides reklāmas.

VĒLĒŠANU REZULTĀTI

Vēlēšanās piedalījās rekordzems pilsoņu skaits – tikai 40,58%. Turklāt aptuveni puse no viņiem savu izvēli izdarīja iepriekšējā balsošanā. Vēlēšanu aktivitāte bija redzami zemāka tajos iecirkņos, kur 2017. gadā labākus rezultātus bija guvis apvienotais "Saskaņas" un GKR saraksts.

Piecu procentu vēlēšanu barjeru pārvarēja septiņi saraksti. Pārliecinošu uzvaru guva Attīstībai/Par! un "Progresīvo" apvienotais saraksts ar Mārtiņu Staķi priekšgalā. Pēc vēlēšanu izdarīto grozījumu apkopošanas izrādījās, ka lielākie uzvarētāji ir "Progresīvie", kuru virzītie kandidāti ieguva 11 mandātus no 18, kas nekavējoši raisīja spekulācijas par uzvarētāju frakcijas nestabilitāti. Būtiski savu sniegumu uzlaboja iepriekšējā sasaukuma opozicionāre "Jaunā VIENOTĪBA", bet Nacionālās apvienības un Latvijas Reģionu apvienības saraksts ie-

guva tādu balsu īpatsvaru, kas ir salīdzināms ar NA sniegumu 2017. gadā. Savukārt Jaunā konservatīvā partija cieta jūtamus atbalsta zaudējumus. Svarīgi, ka kādreizējo opozicionāru sarakstos bija iekļauta virkne apkaimju aktīvistu no "Rīgas līgas" iniciatīvas, kuri turklāt guva labus panākumus.

Līdzdalības mustura un RD atļaišanas kontekstā "Saskaņas" atbalsta zaudējums bija sagaidāms, taču partija ieguva tikai nedaudz lielāku atbalstu nekā 2005. gada vēlēšanās. Turklāt tai neizdevās novērst konkurējošās Latvijas Krievu savienības pārstāvju ievēlēšanu RD. Savukārt pārējiem RD valdošās koalīcijas dalībniekiem bija mainīgas sekmes. Ja GKR Oļega Burova vadībā ieguva piecus deputāta mandātus, tad partija "Alternative", kuras saraksta galvgalī atradās no "Saskaņas" izslēgtie RD deputāti, nepārvarēja vēlēšanu barjeru.

No vēlēšanu rezultātiem var izdarīt vairākus secinājumus:

- Uzvaru guva līdz šim opozīcijā atradušās politiskās partijas, pārtraucot vairāk nekā 10 gadus ilgo "Saskaņas" un tās sadarbības partneru valdīšanu Rīgā.
- Uzvarētājpartiju vēlēti turpināja meklēt jaunas sejas kandidātu sarakstos, panākumus gūstot apkaimju aktīvistiem un jaunpienācēju kandidātiem.
- Kreisi libertāro ideju atbalstītāji ir ieguvuši nozīmīgu atbalstu galvaspilsētā, kas potenciāli vājina t.s. latvisko partiju vienotību Rīgā.
- Priekšvēlēšanu kampaņu un vēlēšanu rezultātus būtiski ietekmēja pārvaldības kvalitāte un korupcijas skandāli Nila Ušakova vadītajā pašvaldībā, daudziem "Saskaņas" atbalstītājiem, kuri, iespējams, jutās vilušies RD darbībā, nepiedaloties balsošanā un vēra ņemami ietekmējot mandātu sadalījumu.

1. tabula

Rīgas domes vēlēšanu rezultāti 2020.gada 29.augustā

Saraksts	Derīgās zīmes	Procenti	Vietas
Attīstībai/Par!, "PROGRESĪVIE"	44759	26,14%	18
"Saskaņa" sociāldemokrātiskā partija	28950	16,91%	12
Jaunā VIENOTĪBA	26085	15,24%	10
Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!" - "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK", Latvijas Reģionu Apvienība	16500	9,64%	7
Partija "Gods kalpot Rīgai"	13203	7,71%	5
"Latvijas Krievu savienība"	11170	6,52%	4
Jaunā konservatīvā partija	10939	6,39%	4
Politiskā partija "Alternative"	5185	3,03%	0
Politiskā partija "KPV LV"	1927	1,13%	0
Jaunā Saskaņa	2904	1,70%	0
Zaļo un Zemnieku savienība	6956	4,06%	0
Partija "Vienoti Latvijai"	585	0,34%	0
Nacionālā Savienība TAISNĪGUMS	393	0,23%	0
Rīcības partija	301	0,18%	0
"Centra Partija"	266	0,16%	0

Avots: Centrālā vēlēšanu komisija

- Kopumā neveiksmīga izrādījās "Saskaņas" pasīvā taktika, kas bija šķietami vērsta uz savu tuvāko politisko konkurentu vājināšanu. Gan LKS, gan GKR ieguva pārstāvniecību Rīgas domē, un tikai šķeltnieki partijas "Alternative" sarakstā cieta sakāvi.
- Korupcijas skandālu apvītājās vēlēšanās vāji startēja JKP, kas savas politiskās platformas pamatā likusi tiesiskumu un cīņu pret korupciju. Tas varētu norādīt uz to, ka JKP atbalstītājus vairāk mobilizē politiskie līderi, nevis programmatiskie jautājumi.
- Uz korupcijas problēmu ierobežoto aktualitāti netieši norāda arī Mārtiņa Staķa vadītā saraksta rezultāts. Kaut gan plašsaziņas līdzekļi daudz ziņojuši par ietekmīgā Edgara Jaunupa (A/Par!) saikni ar virkni šaubīgu darījumu, apvienotais saraksts guva pārliecinošu uzvaru, ko var interpretēt arī kā līderu publiskā tēla virsroku pār idejiskiem apsvērumiem.

KOALĪCIJAS VEIDOŠANA

Vēlēšanu rezultāti iezīmēja relatīvi vienkāršu koalīcijas izveidošanu, iepriekšējiem opozicionāriem vienojoties par sadarbību pārliecinoša vairākuma (39 no 60 mandātiem) ietvaros. No matemātiskā viedokļa raugoties, RD koalīciju bija iespējams izveidot tikai trim partneriem, iztiekot bez JKP vai NA. Tomēr šeit tika ņemta vērā situācija nacionālā līmeņa valdošajā koalīcijā, kur, piemēram, JKP izstumšana varētu radīt būtisku nestabilitāti un pat Krišjāņa Kariņa valdības krišanu.

Kaut gan vēlēšanu rezultātu apstrīdēšana dēļ neapzīmogotajām aploksnēm novilcināja šo rezultātu oficiālu izsludināšanu, tas būtiski neietekmēja partiju savstarpējās konsultācijas. To rezultātā itin drīz izkristalizējās formula "1+3", Mārtiņu Staķi virzot uz RD priekšsēdētāja amatu un trim citiem koalīcijas partneriem saņemot vicemēra posteņus. Šāda konstruk-

cija izpelnījās nelielu publisku neizpratni un politisku kritiku. Neraugoties uz to, 2020. gada 2. oktobrī Mārtiņu Staķi (A/P+P) ievēlēja par Rīgas domes priekšsēdētāju, arī daļai opozīcijas balsojot par viņu. Trīs vicemēri nebaudīja tik plašu atbalstu, tomēr tika apstiprināti amatos – Vilņa Ķirša (JV) pārziņā būs finanšu līdzekļu piesaiste, Edvards Smiltēns (NA/LRA) atbildēs par sadarbību ar Pierīgas pašvaldībām, bet Lindas Ozolas (JKP) pārziņā būs tiesiskuma jautājumi. Nepiepildījās pēcvēlēšanu gaisotnē izteiktie pieļāvumi, ka kādu no RD komitejām varētu vadīt opozīcijas pārstāvis.

NOSLĒGUMA VIETĀ

Sociāldemokrātiskās partijas "Saskaņa" ilgstoši veidotais Rīgas domes pārvaldības modelis sabruka pēc tam, kad uz korupcijas aizdomu pamata tika aizturēta pašvaldības uzņēmuma "Rīgas satiksme" vadība, bet KNAB lika saprast, ka noziedzīgās saites iesniedzas politiskajā vidē. Tas izraisīja ķēdes reakciju, Nilam Ušakovam un Andrim Amerikam steigšus balotējoties Eiropas Parlamenta vēlēšanās un izcīnot EP deputāta mandātus.

Kopumā raiti funkcionējošā pašvaldības pārvaldes mašīnērija zaudēja pieredzējušus vadītājus, bet viņu prombūtnē sākās "Saskaņas" frakcijas šķelšanās Rīgas domē, kas tikai apgrūtināja pašvaldības politisko lēmumu pieņemšanu. Turpinoties problēmām un Rīgas domei zaudējot rīcībspēju iekšējo domstarpību dēļ, Saeima izsludināja RD ārkārtas vēlēšanas, kuras gan tika pārceltas uz vēlāku laiku epidemioloģiskās situācijas dēļ.

Redzot "Saskaņas" un GKR novājināšanos, pieauga politisko konkurentu skaits vēlēšanās. Kaut gan partijas nesaudzīgi kritizēja "korupcijas sērgu" Rīgas pārvaldībā, šī faktora loma vēlēšanu simpātiju piesaistīšanā varētu būt mazāka par publiski pieņemto. Skandāli un "Saskaņas" taktiskie apsvērumi

droši vien samazināja vēlētāju līdzdalību līdz vēsturiski zemākajam līmenim. Šajos apstākļos nedaudz pieauga RD sadrumstalotība, taču valdošās koalīcijas izveide notika raiti, teju pilnībā sakrītot nacionālā līmeņa un Rīgas domes valdošo koalīciju politiskajai struktūrai, kas savukārt rada pēdējos 15 gados nepieredzētu situāciju un ļaus vērtēt, cik nozīmīga galvaspilsētas attīstībai ir šāda kongruence.

Par lielāko zaudētāju šajās vēlēšanās ir uzskatāma sociāldemokrātiskā partija "Saskaņa", kura ne tikai zaudēja Rīgas mēra posteni un nonāca opozīcijā, bet arī šo procesu rezultātā ieguva vērā ņemamus apgrūtinājumus politiskajā konkurencē. "Saskaņa" faktiski pazaudēja vienu no saviem publiski atpazīstamākajiem un pozitīvāk vērtētajiem līderiem – Nilu Ušakovu. Kaut gan šis zaudējums ir ļāvis nostiprināties tam partijas spārnam, par kura līderi uzskatāms Jānis Urbanovičs, partiju ir pametuši vairāki tai nesen piesaistītie, relatīvi mēreni orientētie politiķi (Vjačeslavs Dombrovskis, Ļubova Švecova, Evija Papule). Tāpēc "Saskaņai" ir jārisina gan jaunu publisko līderu radīšanas problēma un partijas iekšējās vienotības problēma, gan arī jāformulē programmatiskās prioritātes pirms 2022. gada Saeimas vēlēšanām. Šo izaicinājumu spilgtina fakts, ka Rīgas domē ir ievēlēti "Saskaņas" tuvākie konkurenti no Latvijas Krievu savienības, kura ir pārstāvēta arī Eiropas Parlamentā. Vienlaikus problēma radusies arī Saeimā pārstāvētajām partijām, kam jārisina "Saskaņas" radikalizācijas risks situācijā, kad partija ir atstumta no pieejas lieliem saimnieciskajiem un politiskajiem resursiem.

Kaut gan Rīgas domes priekšsēdētāja amatu ieguva "Attīstībai/Par!" pārstāvis, par lielāko panākumu guvēju ir uzskatāma partija "Progresīvie", kuras biedri ieguva deviņus mandātus no A/P!+P izcīnītajiem 18, bet vēl divus mandātus ieguva šajā sarakstā startējušie un "Progresīvajiem" simpatizējošie apkaimju aktivisti. No vienas puses, šie panākumi atgādina par daļas Latvijas vēlētāju nerimstošajiem meklējumiem pēc jauniem politiķiem, kas sekmēja "Progresīvo" rezultātu. Taču šīs sekmes var iezīmēt arī dziļāku pavērsienu politisko ideju attīstībā Latvijā, tiem vēlētājiem, kas dzimuši pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, pievērsoties kreisi libertārajām idejām. Šai ziņā īpaši svarīgas būs 2022. gada Saeimas vēlēšanas, kas atkārtoti kalpotu par šāda ideju komplekta poligonu pēc tam, kad "Progresīvie" jau divus gadus būtu darbojušies Rīgas domes pozīcijā.

Saeimas vēlēšanas droši vien kļūs par pārbaudījumu jaunizveidotajai RD koalīcijai. Tuvojoties šīm vēlēšanām, "Progresīvie" varētu kļūt pamatoti norūpējušies par savām izredzēm iegūt pārstāvniecību Saeimā, reljefāk iezīmējot savu ideoloģisko profilu redzamākajā pašvaldību platformā. Tas varētu kļūt par spriedzes avotu attiecībās starp "Progresīvajiem" un "Attīstībai/Par!", sekmēt ciešāku attiecību veidošanos starp "Progresīvajiem" un partiju "Kustība Par!", kā arī sekmēt iespējamo RD koalīcijā plašākā nozīmē.

ABOUT THE AUTHOR

Jānis Ikstens is Professor of Comparative Politics at the University of Latvia. His main research interests include political parties, party finance, political accountability, and voter behavior. His English language publications include two edited volumes: *Founding Elections in Latvia, 1993–1995: Analyses, Documents and Data* (with A. Runcis, Berlin: Edition Sigma, 2011), *Public Finance and Post-Communist Party Development* (with Steven D. Roper, Ashgate, 2008, paperback 2016). He has authored a number of contributions to the *European Journal of Political Research Data Yearbook* and contributed book chapters on topics of his research interests. He has served as a member of OSCE/ODIHR Core Group of Experts that drafted OSCE/ODIHR-Venice Commission Guidelines on Political Party Regulation.

IMPRINT

Friedrich-Ebert-Stiftung | Riga office
Dzirnavu iela 37-64 | LV-1010 | Latvia

Responsible:
Peer Krumrey | Director of the FES in the Baltic States
Phone: +371 27 835 700
<https://www.fes-baltic.org>
<https://www.facebook.com/FES.BalticStates>

Orders/Contact:
kristis.sukevics@fes-baltic.lv

Commercial use of all media published by the Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) is not permitted without the written consent of the FES.

FES IN THE BALTIC STATES

Shortly after the restoration of independence, in 1992, the Friedrich-Ebert-Stiftung started its activities in the three Baltic States and opened offices in Riga, Tallinn and Vilnius. The core concern was to support the democratic transition processes, to accompany the Baltic States on their way to the European Union and to promote the dialogue between the Baltic States and Germany, and among the countries of this region. The current focus of the work of the Friedrich Ebert Foundation in Estonia, Latvia and Lithuania is:

- strengthening democracy and active civil society;
- supporting the European integration process;
- contributing to the development of a common European foreign and security policy;
- promoting a fair and sustainable development of economic and social policies in the Baltic States and in the EU.

KORUPCIJAS SKANDĀLU ĶĒDES REAKCIJA:

Rīgas domes ārkārtas vēlēšanas 2020. gada 29. augustā

“Saskaņa” ir nonākusi sarežģītā stratēģiskajā situācijā. Viens no partijas varas centriem – Rīgas domes frakcija – ir būtiski novājināts, un partijas Saeimas frakcija ir ieguvusi dominējošu stāvokli. Turklāt ar jaunu sparū ir atjaunojusies sāncensība par austrumslāvu vēlēšanu atbalstu, bet “Saskaņai” ir jārisina partijas līderu jautājums.

Korupcijas skandālu izraisīto ārkārtas vēlēšanu lielākie uzvarētāji ir partija “Progresīvie”, kurai ir sociāldemokrātiska ievirze un kura cenšas gūt atbalstu kā no latviešiem, tā austrumslāviem. Kaut gan šai partijai būs jāpierāda, ka tā nav bijusi viendienīte, tās panākumi var būt saistīti ar paaudžu maiņu vēlēšanu vidū.

Tomēr būtu pārāgri secināt, ka etniskie balsojumi ir pagātne, jo austrumslāvu partijas netika iekļautas Rīgas valdošajā koalīcijā, kura nepiedāvāja tām praktiski nekādus varas dalīšanas risinājumus.

Further information on the topic can be found here:

<https://www.fes-baltic.org>